

เหตุผลของฝาตาก

Reasons to Use Inclined Wall (Pha Tak) in Vernacular Architecture

บุญชัย ขยายเกียรติกำจร

อาจารย์ประจำหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต

คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

อรศิริ ปาณินท์

ศาสตราจารย์เกียรติคุณประจำหลักสูตรปริญญาเอกสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Boonchai Kajaikiatkamjorn

Lecturer, Faculty of Industrial Technology, Phranakhon Rajabhat University

Ornsiri Panin.

Ameritus Professor in Ph.D. (Built Environment) Curriculum,

Faculty of Architecture, Kasetsart University.

คำสำคัญ : ฝาตาก ;

ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง

Keywords :

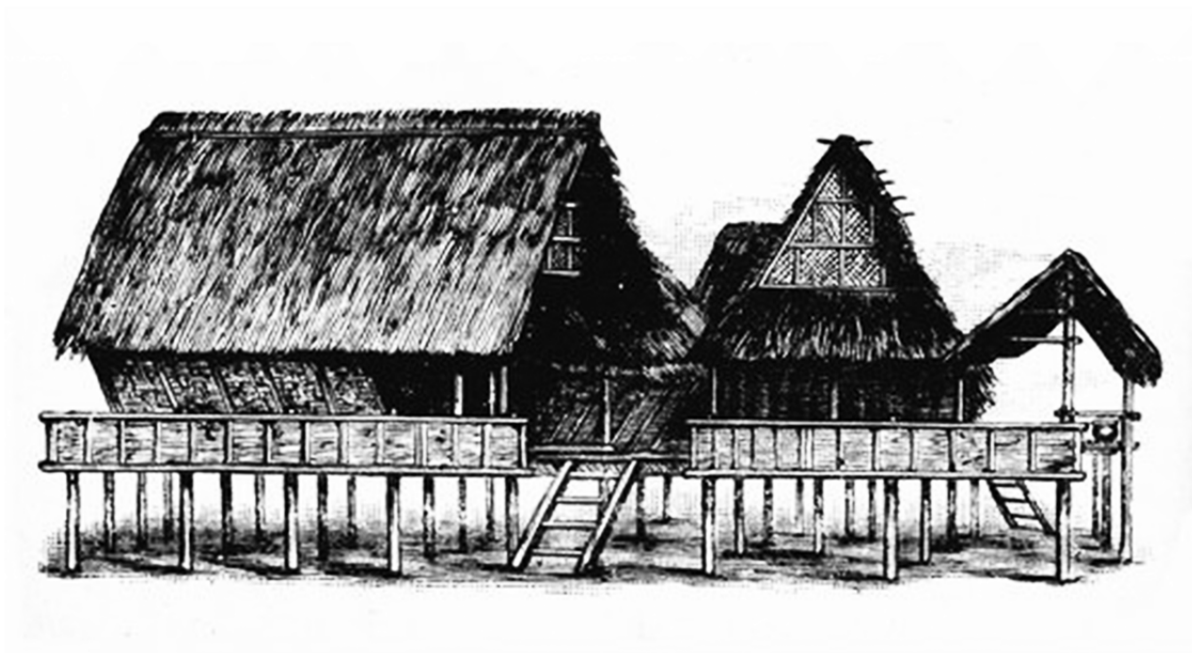
Inclined Wall (Pha Tak) ;

Site Geography

บทคัดย่อ

การศึกษาวិเคราะห์เรื่องฝาตากหรือเรือนที่มีลักษณะฝาด้านบนผายออกนี้มีนักวิชาการและผู้ให้เหตุผลอธิบายที่หลากหลายแตกต่างกันไป ฝาตากถือเป็นภูมิปัญญาเชิงช่างในเรือนพื้นถิ่นของหลายชาติพันธุ์ในหลายพื้นที่หลายประเทศ เหตุใดกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จึงได้สร้างเรือนฝาตาก มีเหตุผลที่แท้จริงและที่มาอย่างไร ฝาตากแก้ปัญหาอะไรได้บ้าง คำถามเหล่านี้ในปัจจุบันนี้ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเชิงลึกและให้คำตอบได้อย่างชัดเจน

บทความนี้ได้วิเคราะห์ตีความและเปรียบเทียบเหตุผลในการทำฝาตากจากเอกสารวิทยุภูมิทั้งหมด 11 ข้อ ว่าแต่ละเหตุผลมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด จากนั้นจึงสรุปเหตุผลที่น่าเชื่อถือและเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด ส่วนถัดมาได้วิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมของฝาตากจากห้องข้าว (ยุ้งข้าวทางภาคเหนือ) เพื่ออธิบายให้เห็นลักษณะโครงสร้างและการใช้ที่ว่าง รวมทั้งใช้ภาพภายในเรือนกาแลและเรือนไทลื้อในการวิเคราะห์ที่ว่างภายในเรือนเพื่ออธิบายถึงประโยชน์ใช้สอยและการรับรู้



ภาพถ่ายเส้นเรือนที่ปักอาศัย
ในเมืองเชียงราย โดย
คาร์ล บ็อค (Carl Bock)
นักธรรมชาติวิทยาที่เดิน
ทางเข้ามาสำรวจสยามเมื่อ
พ.ศ. 2424

ที่มา : ศุภศรุต, แกะรอย
รากเหง้าคนไทยจากภาพ
ลายเส้นท้องถิ่นสยาม 126 ปี
[Online], accessed
26 November 2015.
Available from [http://
www.oknation.net/blog/
voranai/2007/09/03/
entry-1](http://www.oknation.net/blog/voranai/2007/09/03/entry-1)

ด้านจิตวิทยา รวมทั้งได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเรือนผาตาก
ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศเป็นข้อมูลสนับสนุนข้อสรุปของการศึกษา
จากการวิเคราะห์ทั้งเอกสารและองค์ประกอบโครงสร้าง การใช้ที่ว่าง
รวมทั้งการรับรู้เชิงจิตวิทยา ได้ข้อสรุปว่า ผาตากน่าจะเกิดจากอิทธิพลของ
ภูมิประเทศและภูมิอากาศเป็นสำคัญ ด้วยเรือนผาตากมักมีสถานที่ตั้งที่อยู่บน
พื้นที่สูงและมีอากาศค่อนข้างหนาว การทำเรือนผาผายออกไปจรดกับชายคา
เพื่อให้กระแสลมหนาวที่พัดมาปะทะผาเรือนเปลี่ยนทิศทางไปทางเหนือ
หลังคาและทางใต้เรือน ทำให้ลมพัดเข้าใต้ชายคาเข้าสู่ภายในเรือนได้
น้อยลง เป็นเหตุผลที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือและเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด แต่ก็มี
ความเป็นไปได้ว่าการทำผาตากอาจจะแก้ปัญหาได้หลายอย่างหรือมีหลาย
เหตุผลร่วมหลายเหตุผล ตอนท้ายของบทความได้เสนอแนะให้มีการศึกษาวิจัย
เชิงลึกเพื่อนำเอาภูมิปัญญาผาตากไปประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมและวัสดุที่
เหมาะสมในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

Abstract

Many minority groups of people in Southeast Asia build their houses with inclining walls. A variety of reasons have been given by many academic scholars. However, these reasons have not yet given the precise and the most reliable reason.

This paper aims to identify the most reliable reason and to understand the causes and effects of the inclining wall. The methodology of this study consists of two analyses. The first is to collect and review data from secondary documents. Eleven reasons were analyzed to find out the reasonable answers. The second is to probe the structure and the elements of the Longkhao (rice storage). In addition, the Kalae house and the Tai Lue house will be analyzed to explain the spatial use, perception and the structure formation of the inclining wall. Moreover, the location and climate have been observed and showed a significant influence on inclining walls.

The study reveals that the most precise and reliable reason for the inclining wall is to prevent the cold wind from entering into the house. Moreover, many other reasons have been perceived such as to create more space and more comfort, to facilitate quick emission of the smoke from the stove in the house, and to provide a stronger structure because the inclining wall is connected to the edge of the roof and the floor beam. This study suggests future research should adopt and apply this local wisdom to modern architecture including a more intensive study of appropriate materials for sustainable architecture.

บทนำ

ฝาดาก ถือเป็นภูมิปัญญาเชิงช่างในการปลูกสร้างเรือนพักอาศัยของหลายชาติพันธุ์หลายท้องถิ่น เหตุใดจึงต้องทำฝาดายอก คำถามดังกล่าวยังไม่มีผู้ศึกษาวิเคราะห์หาคำตอบหรือข้อสรุปที่ชัดเจน และยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันในเชิงวิชาการ บทความนี้จะได้อธิบายให้เห็นถึงความเป็นไปได้หรือความน่าจะเป็นที่เป็นเหตุเป็นผลว่า การทำฝาดากนี้มีเหตุผลสำคัญหรือจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาอะไร ซึ่งการศึกษานี้อาจใช้เป็นแนวทางที่จะศึกษาวิจัยเชิงลึกและต่อยอดหาคำตอบที่แท้จริงต่อไป เรื่องฝาดากนี้เป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง โดยการศึกษาวิเคราะห์เรื่องฝาดากเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาที่หลากหลายของชาวไทลื้อ

นิยามความหมาย

ฝาดาก หมายถึง แผงฝาที่วางแบะทางนอกตัวเรือนตามวิธีการปลูกสร้างที่นิยมในภาคเหนือ ส่วนบนของฝาดากจะห่างห่างออกจากแนวตั้งของเสา ตรงส่วนนี้จะเป็นส่วนที่ใช้ประโยชน์ทำเป็นหิ้งวางของใช้ในครัวเรือนหรือใช้เป็นหิ้งพระ¹

เรือนแบบล้านนามีเอกลักษณ์ข้อหนึ่งในหลายๆ อย่างคือ มีฝาดาก เรือนที่ตอนล่างเอนเข้าข้างในและตอนบนเอนออกข้างนอก ตัวเรือนมิได้ทำฝาดากขึ้นตรงให้ได้ฉากกับพื้นหรือแนบเสาเรือนหรือสอบเข้า ฝาดากลักษณะนี้เรียกว่า **ฝาดัก (ตาก)** ไม่พบในเรือนไทยเดิมอื่นๆ พบได้เฉพาะเรือนกาแล ส่วนฝาด้านสกัดตั้งตรงไม่เอนออกเหมือนด้านข้าง²

ความสำคัญของเรือนฝาดาก : ภูมิปัญญาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง

มีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านตั้งข้อสังเกตและให้เหตุผลอธิบายที่หลากหลายและแตกต่างกันไปเกี่ยวกับเรือนฝาดาก ซึ่งล้วนแต่มีความเป็นไปได้และเป็นเหตุเป็นผลทั้งสิ้น เหตุผลของฝาดากแท้จริงคืออะไร ไม่ค่อยจะมีผู้ให้ความสนใจศึกษามากนัก อาจเพราะฝาดากเป็นเพียงองค์ประกอบเล็กๆ ของเรือนเพียงองค์ประกอบหนึ่ง ดูเหมือนว่าจะไม่สำคัญอะไร แท้จริงแล้วอาจกล่าวได้ว่า “ฝาดาก” คือสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่เป็น “มรดกทางวัฒนธรรม” มีการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่อกันมา โดยการส่งสืบทอดประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีการลองผิด ลองถูก ทำซ้ำ แก้ปัญหา ปรับปรุงพัฒนา จนตกผลึกลงตัวเป็นเอกลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ คำถามดังกล่าวจึงยังไม่มีผู้ที่ทำการศึกษาค้นคว้าเชิงลึกและให้คำตอบได้อย่างชัดเจนนัก

จุดมุ่งหมายของการศึกษาเรือนฝาดาก

เรือนที่มีฝาดากยื่นออกด้านบนและสอบเข้าหาเสาด้านล่าง (ฝาดาก) ซึ่งสร้างขึ้นในเรือนพักอาศัยของหลายชาติพันธุ์ ทั้งชาติพันธุ์ที่อยู่ในประเทศไทย เช่น ลัวะ กะเหรี่ยง อาข่า ไทยยวน (เรือนกาแล) ชาติพันธุ์ที่อยู่ในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศจีนตอนใต้ เช่น ไทลื้อ ในประเทศพม่า เช่น ลัวะ กะเหรี่ยง และอาข่า ในประเทศฟิลิปปินส์ เช่น อีฟูกา กาลิงกา และในประเทศอินโดนีเซีย เช่น โตบาบาดัก คาโรบาดัก เป็นต้น ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าเป็นเพราะเหตุใดกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จึงได้สร้างเรือนฝาดากเหมือนกัน มีเหตุผลที่มาเป็นอย่างไร ฝาดากแก้ปัญหาเรื่องอะไรได้บ้าง และอะไรคือปัญหาหรือสาเหตุหลักที่ต้องแก้ไขด้วยการทำฝาดาก จุดมุ่งหมายของการศึกษานี้จึงต้องการค้นหาเหตุผลที่น่าเชื่อถือและเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด

วิธีศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์เอกสาร โดยตีความและเปรียบเทียบการทำผาตาก จากเอกสารทุติยภูมิว่า แต่ละเหตุผลมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด จากการสืบค้นเอกสารมีเหตุผลทั้งหมด 11 ข้อ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นกลุ่มเหตุผลทางด้านจิตวิทยาและประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพ แล้วสรุปเหตุผลที่น่าเชื่อถือและเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด

ส่วนที่ 2 ได้วิเคราะห์องค์ประกอบโครงสร้างและการใช้ที่ว่างของ ผาตาก โดยใช้กรณีศึกษาของหลองข้าว (ยุ้งข้าวทางภาคเหนือ) เป็นตัวเทียบ แทนผาตาก โดยสามารถเห็นถึงการยึดโยงของโครงสร้างและองค์ประกอบ ทางด้านสถาปัตยกรรม รวมทั้งใช้ภาพภายในเรือนกาแลและเรือนไทลื้อในการวิเคราะห์จากภายในตัวเรือน ที่สามารถอธิบายถึงประโยชน์ใช้สอยและการรับรู้ด้านจิตวิทยา รวมทั้งได้ตั้งข้อสังเกตของภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเรือน ผาตากทั้งในประเทศไทยและบางประเทศในอาเซียนว่า น่าจะมีอิทธิพลหรือ ปัจจัยสำคัญต่อการสร้างเรือนผาตากด้วยเช่นกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อนำเอาภูมิปัญญาผาตากดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมและวัสดุ ที่เหมาะสมในปัจจุบัน หรือนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาต่อยอดสร้างนวัตกรรม และเพื่ออนุรักษ์รูปแบบของเรือนผาตากดั้งเดิมไว้เป็นเอกลักษณ์ของ สถาปัตยกรรมท้องถิ่นต่อไป โดยบทความนี้อาจใช้เป็นฐานข้อมูลและแนวคิด ในการศึกษาวิจัยเชิงลึกเรื่องเกี่ยวกับผาตากในอนาคตต่อไป

การศึกษาข้อมูล : เหตุผลของการทำผาตาก

จากการศึกษาและค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวเนื่องกับเรือนที่มีผาผายออก (ผาตาก) นั้น ได้มีผู้ให้เหตุผลและความคิดเห็นที่หลากหลายแตกต่างกันไป โดยแยกเป็นเหตุผลสำคัญ 11 ข้อ ดังนี้

เหตุผลที่ 1 ทำให้มีพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น

การผายออกของเรือนกาแลผาตากมีข้อดีคือ ทำให้เนื้อที่ภายในเรือน กว้าง และการติดหิ้งระหว่างช่องเสาสะดวก ได้น้ำที่มาก เพราะผาส่วนบน ผายออก การผายออกของผา 8 องศาจะทำให้ได้พื้นที่เพิ่มเป็นระยะกว้าง จากแนวตั้ง 14–28 เซนติเมตร ที่ระดับ 100–200 เซนติเมตรจากพื้นเรือน³

ส่วนหิ้งพระที่อาศัยการผายออกของผนังทำเป็นชั้นหรือหิ้งติดลอย ออกมา ซึ่งวิธีนี้ทำให้การเอนออกของผนังเรือนดูมีความหมายยิ่งขึ้นอีก เพราะ หิ้งพระลอยนั้นก็ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกเกะกะขวางทาง⁴

เหตุผลที่ 2 พม่าบังคับให้ปลูกเรือนคล้ายโรงศพแบบพม่า

เพราะล้านนาได้ตกอยู่ใต้อำนาจพม่าจึงได้ทำให้เกิดสิ่งที่เสนียดจัญไร โดยที่โรงใส่ศพตามขนบธรรมเนียมของชาวเอเชียอาคเนย์ถือว่าเป็นของอาถรรพ์และเสนียดจัญไร พม่าจึงบังคับให้ชาวล้านนาไทยปลูกสร้างเรือนของตนให้มีรูปร่างลักษณะเป็นแบบคล้ายคลึงโรงใส่ศพของชาวพม่า คือมีกรอบปิดโรงศพซึ่งมีรูปร่างคล้ายหลังคาเรือน (ฝาครอบนี้ชาวล้านนาไทยเรียกกันว่า “แมว”) ส่วนที่ฝาเรือนเอนออกไปข้างนอกนั้นก็เป็นการบังคับให้ตัวเรือนมีรูปร่างคล้ายไม้ข้างโรงศพแบบพม่า⁵

เหตุผลที่ 3 การรับวัฒนธรรมของชนเผ่าลัวะ

ไทยล้านนารับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าลัวะที่เป็นเอกลักษณ์มาตั้งแต่โบราณกาล เช่น ประเพณีฆ่ากระบือเพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเมื่อสร้างบ้านเรือนของตน จึงพยายามสร้างให้มีรูปร่างลักษณะคล้ายกระบือเพื่อผู้อาศัยจะได้อยู่เย็นเป็นสุข⁶

เหตุผลที่ 4 วิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรม

ผาตากเป็นผลจากวิวัฒนาการของสถาปัตยกรรมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงต่อเนื่องกันมาจากเรือนรูปทรงและองค์ประกอบต่างๆ ที่ปลูกสร้างในระยะแรก เมื่อเวลาผ่านไปมีการปรับปรุงแก้ไขทีละเล็กทีละน้อยจนได้รูปทรงซึ่งงดงามเหมาะสมลงตัวก็จะคงอยู่ในช่วงเวลาที่ยาวพอควร รูปทรงเรือนกาแลผาตากจึงมีรูปทรงที่ปรากฏอยู่จนปัจจุบัน ข้อสังเกตที่น่ายอมรับว่ารูปทรงนี้ยังคงงามอยู่ตรงที่หลังคาที่คลุมตัวเรือนมาก ความเตี้ยของเรือนตลอดจนความกว้างของด้านสกัดที่ค่อนข้างกว้าง จึงเหมาะสมกับลักษณะผาตากเป็นอย่างยิ่ง⁷

เหตุผลที่ 5 มีรูปร่างคล้ายหีบพระธรรม

โบสถ์วิหารให้รูปทรงภายนอกคล้ายเรือนกาแลผาตาก เป็นเพราะการมีค้ำยัน (คันทวย) รูปสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ ช่วยเน้นทรงป้านอกด้านบนหีบพระธรรมหรือหีบใส่ของชาวล้านนามีลักษณะป้านอกด้านบนเช่นกัน ซึ่งประกอบฝาปิดหัยกลดหล่นลงทำให้เกิดความงามในรูปแบบศิลปะล้านนาขึ้น ฉะนั้นหากจะกล่าวว่าชาวล้านนาสร้างเรือนให้มีรูปทรงคล้ายหีบพระธรรมเพื่อเป็นสิริมงคลก็ย่อมได้⁸

เหตุผลที่ 6 เพื่อการระบายอากาศภายใน

ลักษณะพิเศษของเรือนกาแลของลัวะอีกอย่างหนึ่งก็คือ ฝาข้างเรือนตอนล่างจะสอเข้าด้านใน ในขณะที่ตอนบนผายออกเล็กน้อย ชาวลัวะไม่นิยมทำฝาดังฉากกับพื้นและเสาเรือน และก็ไม่ได้ทำฝาสอเข้าทางตอนบนเช่นเรือนไทยภาคกลาง น่าจะสอดคล้องกับการมี “แม่เตาไฟ” อยู่ในตัวเรือน โดยเฉพาะการสูมไฟในเรือนนั้น ระยะแรกก่อพื้นจะมีควันลอบไปทั้งเรือน ยิ่งถ้าเป็นหน้าฝนพื้นเปียกชื้นก็ยิ่งมีควันมาก ฝาเรือนทรงผายออกตอนบนของเรือนจะช่วย

ให้มีที่โล่งตอนบนมากขึ้น ในขณะที่คว้นไพลอยขึ้นสูงก็จะระบายอากาศเสียออกทางตอนบนได้สะดวก⁹

เหตุผลที่ 7 ความมั่นคงแข็งแรง

หากจะมองลงไปในเชิงวิทยาการทางด้านสถาปัตยกรรมก็อาจอธิบายได้เช่นกันว่า การทำฝาเรือนผายออกนั้นก็เพื่อต้องการให้ฝาที่ผายตัวออกทั้งน้ำหนักลงมาอัดกับลูกสลักที่เต้าเพื่อการยึดที่มั่นคง อันเนื่องมาจากการตั้งเสาเรือนให้ตั้งฉากกับพื้นดิน ซึ่งทำให้ฝาเรือนไม่สามารถเกาะยึดและถ่าน้ำหนักผ่านเสาโดยสะดวก¹⁰

เหตุที่นำฝาเรือนผายออกนี้เป็นเทคนิคเชิงช่างล้ำนาในการประกอบยึดฝาเรือนเข้ากับตัวเรือนให้มั่นคงแข็งแรงโดยที่ยังผายออก ยิ่งเพิ่มความมั่นคงให้แก่โครงสร้างของเรือน¹¹

เหตุผลที่ 8 การสร้างรูปสัญลักษณ์

ถ้ายึดภาพลักษณ์แต่ต้นว่าเรือนเป็นควาย และการออกแบบทางสถาปัตยกรรมคือ กระบวนการทางวัฒนธรรมที่สร้างรูปสัญลักษณ์ของยุคสมัย การผายออกของผนังเรือนก็คือการสร้างรูปลักษณ์เป็นลำตัวแบบรูปประติมากรรมของควายนั่นเอง

เรือนกาแล้นั้นจะแสดงให้เห็นถึงพุทธิปัญญาการออกแบบของชาวล้านนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ไม่เพียงแต่จะผ่านพ้นระดับยังชีพเลี้ยงเรือนชนบทและการเสาะแสวงหาสุนทรียภาพไปแล้วเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการของการสร้างสัญลักษณ์ความศักดิ์สิทธิ์ (ภาพลักษณ์ของควาย) ตามคตินิยมแบบดั้งเดิมก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนา¹²

เหตุผลที่ 9 ช่วยลดการผุพังของฝาไม้

ฝาด้านนอกของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อทำจากไม้ไผ่สานและทำจากไม้จริงหรือไม้กระดานวางตามแนวตั้ง ฝาเรือนมีลักษณะเอียงผายออกก่อให้เกิดประโยชน์คือ ช่วยลดการผุพังของฝาไม้ เพราะน้ำฝนที่สาดกระหน่ำจะไหลหยดจากฝาดออกไปก่อนที่จะไหลลงไปกับร่องรวมกันที่ตีนฝา ทำให้ช่วยลดความเปียกชื้นที่เป็นสาเหตุการผุพังบริเวณตีนฝาได้¹³

เหตุผลที่ 10 ช่วยป้องกันลมหนาว

ฝาเรือนมีลักษณะเอียงผายออกก่อให้เกิดประโยชน์คือ ช่วยเปลี่ยนกระแสลมหนาวที่พัดเข้ามาปะทะเรือนให้ไหลออกไปเหนือหลังคาและไหลออกสู่ใต้ถุน โดยไม่ให้ไหลเข้าในตัวเรือน¹⁴

เหตุผลที่ 11 ป้องกันขโมยปิ่นขึ้นเรือน

ภาคเหนืออากาศหนาวเย็นในเวลากลางคืน จึงไม่มีหน้าต่างมาก ฝาเรือนบ้านแบบเชียงแสนนี้ก็ผิดแปลกจากเรือนธรรมดา คือ ฝาทั้ง 2 ข้างจะต้องอยู่นอกเสาและเอียงโดยข้างบนยื่นออกไป และมีไม้เรียกว่า “ยาง”

คอยรับไว้ ที่ทำเช่นนี้เข้าใจว่าคงกันขโมยขึ้นบ้าน และอาจจะเพื่อให้ภายในห้องกว้างกว่าปกติก็ได้¹⁵

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารทุติยภูมิพบว่า มีนักวิชาการ ผู้รู้ และนักวิจัยหลายท่านได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับการทำฝาตากไว้ทั้งหมด 11 ข้อ ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มเหตุผลดังกล่าวได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. เหตุผลทางด้านกายภาพ
2. เหตุผลทางด้านจิตวิทยา

เหตุผล	ทางด้านกายภาพ	เหตุผล	ทางด้านจิตวิทยา
1	พื้นที่ใช้สอยมากขึ้น	2	พม่าบังคับให้เหมือนโรงศพ
6	เพื่อการระบายอากาศภายใน	3	รับวัฒนธรรมลัทธิ
7	เพื่อความมั่นคงแข็งแรง	4	วิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรม
9	ช่วยลดการผุพังของฝาไม้	5	คล้ายหีบพระธรรมล้านนา
10	ช่วยป้องกันลมหนาว	8	การสร้างรูปสัญลักษณ์
11	ป้องกันขโมยปืนขึ้นเรือน		

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าข้อมูลเหตุผลของเรือนฝาตากมีเหตุผลที่ส่งผลทางด้านกายภาพ 6 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 54.50% และทางด้านจิตวิทยา 5 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 45.50% ซึ่งสรุปได้ว่าเหตุผลทางด้านกายภาพและทางด้านจิตใจมีส่วนที่ใกล้เคียงกันมาก โดยทางด้านกายภาพมีมากกว่าเล็กน้อย แสดงให้เห็นว่าฝาผายออกมีผลทั้ง 2 ด้าน และไม่ควรตัดเหตุผลด้านใดด้านหนึ่งออก โดยสรุปแล้วการทำฝาตากไม่ได้มีเพียงเหตุผลใดเหตุผลหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่อาจมีวัตถุประสงค์หลัก-รอง หรือผลพลอยได้จากหลายเหตุผลรวมกันได้

ส่วนแรกของบทความนี้ได้วิเคราะห์เอกสารที่นักวิชาการและผู้รู้ได้แสดงความคิดเห็นและให้เหตุผลที่แตกต่างกัน โดยส่วนต่อไปนี้จะเป็นการให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมจากเหตุผลทั้งหมด 11 ข้อ โดยได้เสนอข้อคิดเห็นที่สนับสนุนเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ข้อมูลเพิ่มเติมดังกล่าวจะนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงความถึงความเป็นไปได้ และความเป็นเหตุเป็นผลตามตรรกะ แล้วสรุปรวมถึงเหตุผลทั้งหมดว่า เหตุผลใดน่าเชื่อถือ เหตุผลใดไม่น่าเชื่อถือดังต่อไปนี้

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์¹⁶ ได้กล่าวว่า การผายออกของฝาเรือนกาแลก่อนหน้านี้มีการตีความอยู่บ้างว่า การผายออกของฝาไม้ในเรือนกาแลนั้นเป็นคติอัปมงคลที่พม่าสมัยรัตนโกสินทร์สร้างให้เรือนล้านนาเป็นภาพลักษณ์ของโรงศพ แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่เป็นมงคลทั้งหลาย อาทิ

เช่น ตั้พระธรรมของล้านนาที่เป็นหีบทรงป้านผายออกเช่นกัน จึงมิใช่ตรรกะที่น่าเชื่อถืออย่างจริงจัง

จากการวิเคราะห์เอกสารข้างต้น การสร้างผาตากของเรือนล้านนาตามภาพลักษณ์ของโลงศพของพม่า (เหตุผลที่ 2) และตั้พระธรรมล้านนา (เหตุผลที่ 5) จึงไม่เป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือ

ฉลิว ปิยะชน¹⁷ กล่าวว่า รูปทรงกาแลผาตากน่าจะเป็นวิวัฒนาการของสถาปัตยกรรมหรือศิลปวัตถุอื่นๆ ซึ่งปรับปรุงจนถึงจุดสูงสุดก็เกิดความสวยงามเฉพาะท้องถิ่นขึ้นเป็นเอกลักษณ์ความงามของศิลปะล้านนา เรือนกาแลผาตากมีรูปร่างคล้ายหีบพระธรรมหรือโบสถ์วิหารตั้งได้กล่าวแล้ว ฉะนั้นหากจะกล่าวว่า ชาวล้านนาสร้างเรือนให้มีรูปทรงคล้ายหีบพระธรรมเพื่อเป็นสิริมงคลก็ย่อมได้ ทั้งนี้ย่อมเป็นการกล่าวกลับกันกับทัศนะที่ว่า พม่าบังคับให้สร้างเรือนคล้ายโลงศพพม่าเพื่อเป็นเสนียดจัญไรดังได้มีผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวไว้แล้วว่า การยึดครองล้านนาของพมามีอิทธิพลน้อยหรือไม่มีเลยต่อศิลปกรรมแห่งล้านนา เรือนกาแลผาตากพบได้ไม่ทุกหลัง ฉะนั้นหากเป็นเพราะพม่าบังคับให้สร้างจริง จำนวนเรือนผาตากน่าจะมีมากกว่านี้

จากการวิเคราะห์ข้อความข้างต้น บทความนี้มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกันกับอนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์ ที่แสดงความไม่เห็นด้วยกับเหตุผลของผาตากของเรือนล้านนาว่า เป็นเพราะพม่าบังคับเพื่อให้เห็นภาพลักษณ์ของโลงศพของพม่า แต่ขณะเดียวกันก็มีรูปทรงเช่นตั้พระธรรมล้านนา ซึ่งเป็นเหตุผลที่ไม่น่าเชื่อถืออย่างจริงจังได้ ด้วยมีความขัดแย้งกันที่รูปทรงผายออกดังกล่าวเป็นได้ทั้งสิ่งที่ป็นมงคลและอัปมงคล รวมทั้งฉลิว ปิยะชนแสดงความเห็นว่า ผาตากเรือนกาแลไม่น่าจะได้รับอิทธิพลจากพม่า แต่เป็นวิวัฒนาการของศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา (เหตุผลข้อที่ 4) หากมองในแง่ศิลปะและความงามของเรือนทั้งหลัง ก็มีความเป็นไปได้ว่าผู้อยู่อาศัยมีความผูกพันในวิถีเกษตรกรรมที่ต้องการสร้างรูปสัญลักษณ์ขึ้น (เหตุผลที่ 8) อย่างเช่น เรือนของชาวคาโรบัดก ที่ตกแต่งยอดจั่วเป็นรูปหัวควายด้วยเขาควายและฟางข้าว แต่หากมองแค่ส่วนของผาตากแล้ว แม้ทำเป็นผาที่ตั้งตรงในแนวตั้งหรือเป็นผาสอบเข้าก็ยังสามารถมองเห็นเป็นรูปสัญลักษณ์ควายได้ เพราะส่วนตกแต่งที่เห็นชัดที่สุดของเรือนคือส่วนหลังคาและยอดจั่ว เรือนผาตากส่วนมากมองเห็นส่วนที่เป็นผาเรือนได้น้อยด้วยมีหลังคาทรงสูงแต่ชายคาเตี้ยแจ้คลุมปิดแทบมองไม่เห็นผาเรือน คือมีสัดส่วนพื้นที่ผาเรือนที่มองเห็นน้อยเมื่อเทียบกับสัดส่วนพื้นที่หลังคา รวมทั้งเรือนผาตากส่วนใหญ่ไม่ได้สร้างรูปสัญลักษณ์ดังกล่าว เช่น เรือนกาแล เรือนกะเหรี่ยง เรือนไทลื้อ เรือนอูพูเกาในประเทศฟิลิปปินส์ เรือนโตบาบาดักในประเทศอินโดนีเซีย เหตุผลในด้านวิวัฒนาการของศิลปะจึงมองแบบภาพรวมของเรือนทั้งหลัง ไม่ได้มองเพียงผาตากซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของเรือนเท่านั้น ส่วนเหตุผลในด้านคติความเชื่อ เช่น ประเพณีการฆ่าควายเพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเพื่อ

เป็นสิริมงคล และพยายามสร้างเรือนของตนให้เหมือนรูปควาย จากนั้นเรือนกาแลจึงรับวัฒนธรรมผาตากของชนเผ่าลัวะมาอีกต่อหนึ่ง (เหตุผลที่ 3) เหตุผลดังกล่าวนี้ไม่เป็นที่น่าเชื่อถือ เพราะเรือนลัวะไม่ได้มีลักษณะที่เหมือนควายอย่างชัดเจน ซึ่งหากต้องการให้เป็นการสร้างรูปสัญลักษณ์ก็สามารถทำให้ชัดเจนได้มากกว่านี้ นอกจากนี้ชาวล้านนาถือว่ากลุ่มของตนเองมีอารยธรรมที่สูงกว่าชาวลัวะซึ่งถือเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองดั้งเดิม จึงไม่น่าจะรับเอาวัฒนธรรมของชาวลัวะมาใช้

อรศิริ ปาณินท์¹⁸ กล่าวว่า เรือนกะเหรี่ยงไม่มีการเจาะหน้าต่าง เพราะส่วนใหญ่อากาศหนาว (เหตุผลที่ 10) หากต้องการการระบายอากาศเล็กๆ น้อยๆ สามารถใช้ความโปร่งของผาขัดแตะและการระบายอากาศตอนบนตามช่องของโครงสร้างและยอดจั่วได้ ทำให้ไม่อับ (เหตุผลที่ 6) ผาที่ผายออกนี้สามารถใช้ประโยชน์ในการตีชั้นวางของ (เหตุผลที่ 1) และใช้โครงสร้างของผารับปลายชายคาร่วมกับเต้าที่เจาะยึดจากตอนบนของเสาเรือน (เหตุผลที่ 7) ในประเด็นของโครงสร้างผู้เขียนเห็นว่า การยึดโยงขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมทำให้เกิดความแข็งแรงขึ้นนั้น เรือนล้านนาและเรือนผาตากถิ่นอื่นๆ ล้วนมีโครงสร้างเสาขนาดใหญ่แข็งแรงเพียงพอที่จะรับน้ำหนักโครงสร้างและองค์ประกอบอื่นๆ ของเรือนได้ทั้งหมด ความแข็งแรงของการยึดโยงผาตากกับปลายแวงและชายคาจึงเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างและองค์ประกอบรอง ไม่ใช่ส่วนของโครงสร้างรับน้ำหนักหลักของเรือนที่มีผาตาก

เฉลิยา ปิยะชน¹⁹ กล่าวว่า เป็นที่กล่าวกันถึงต้นกำเนิดของเรือนกาแลว่าได้วิวัฒนาการมาจากเรือนลักษณะดั้งเดิมของชนชาติไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ รวมทั้งในรัฐฉานสหภาพพม่าซึ่งอยู่ในเขตหนาว เรือนเหล่านี้เป็นอาคารสร้างด้วยไม้ยกพื้นใต้ถุนสูง สร้างเป็นหลังเดี่ยวโดดๆ ไม่มีระเบียงหรือชาน ภายในเรือนเป็นห้องใหญ่ห้องเดียว มีเตาไฟเพื่อให้ความอบอุ่นและหุงต้ม ผนังส่วนใหญ่ไม่มีหน้าต่าง

ชลธิชา สัตยาวัฒนา²⁰ กล่าวว่า แม่เตาไฟในเรือนลัวะ เป็นกรอบไม้สี่เหลี่ยมจัตุรัสรองด้วยฟาก ยกพื้นสูงจากระดับพื้นเรือนเล็กน้อย ชั้นล่างสุดเป็นฟากไม้ไผ่ขัดด้วยไม้จริงคั่นเล็กๆ ให้แน่นหนา ปูด้วยใบตองจริงแห้งๆ กลบด้วยดินเหนียวอีกชั้นหนึ่ง แล้วตั้งก้อนเส้า 3 ก้อน ชาวลัวะจะหุงข้าวต้มแกงกันที่แม่เตาไฟนี้ โดยตั้งหม้อบนก้อนเส้าเพื่อใช้ประกอบอาหาร แม่เตาไฟก็จะยังคงมีพื้นเสมอยู่ตลอดทั้งคืนอันเย็นเยือก ทั้งเพื่อกันตัวร้อนแมลงต่างๆ และเพื่อความอบอุ่นแทนผ้าห่มนอนซึ่งไม่ค่อยจะมีกัน

กวิน ว่องวิทย์การ และคณะ²¹ อ้างถึง เจีย แยนจง กล่าวว่า เนื่องจากถิ่นเดิมของไทยลื้ออยู่ในแคว้นสิบสองปันนาซึ่งเป็นส่วนเหนือสุดของเขตไซบีเรีย ทำให้ภูมิอากาศมีลักษณะร้อนชื้นฝนตกชุก หนาวจัดในฤดูหนาว ตอนกลางคืนของฤดูหนาวอุณหภูมิอาจลดลงต่ำถึง 10 องศาเซลเซียส

ชลธิรา สัตยาวัฒนา²² กล่าวไว้ว่า พื้นที่จังหวัดน่านมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 670 ฟุต บริเวณพื้นที่ราบที่อยู่ระหว่างเทือกเขา มีระดับความสูงต่างๆ กัน ทางด้านตะวันออกบริเวณลุ่มแม่น้ำน่านตั้งแต่บริเวณต้นน้ำมีพื้นที่ราบสำคัญได้แก่ เมืองและ สูง 1,000 ฟุต เมืองปัว สูง 750 ฟุต เมืองริมสูง 700 ฟุต และบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอันกว้างขวางของจังหวัดน่านสูง 650 ฟุต ภูมิภาคด้านตะวันออกของลุ่มแม่น้ำน่านจัดว่ามีระดับสูงพอๆ กับจังหวัดเชียงใหม่ ทางตะวันออกเฉียงเหนือมียอดเขาสูง 5,500 ฟุต และเทือกเขาปันเขตแดนระหว่างไทย-ลาว อันเป็นพื้นที่วิจัยภาคสนามมียอดสูงถึง 6,500 ฟุต โดยเฉลี่ย

กฤษณทิพย์ พานิชักดิ์ และคณะ²³ กล่าวไว้ว่า กลุ่มที่ตั้งบ้านเรือนบนที่สูงหรือสันเขา ได้แก่ แม่ว เค้า ลาหู่ และอาข่า มีลักษณะรูปแบบการเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอยเพียงอย่างเดียว และอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเฉลี่ยประมาณ 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ลักษณะหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าอาข่ามักตั้งอยู่บนภูเขาสูง 3,000 ถึง 4,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเล บนดอยหรือสันเขาที่ตั้งของหมู่บ้านจะต้องมีพื้นที่กว้างพอสำหรับเด็กๆ วิ่งเล่นและใช้เป็นที่พักผ่อนหรือประกอบพิธีกรรม หรืองานฉลองต่างๆ ได้ด้วย ภายในบ้านชาวอาข่าจะมีสภาพมืดทึบ เนื่องจากไม่นิยมทำหน้าต่างหรือช่องระบายอากาศ จึงเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศบนภูเขาเป็นอย่างยิ่ง

จากข้อความข้างต้น อรศิริ ปาณินท์ เฉลียว ปิยะชน ชลธิรา สัตยาวัฒนา กวิน ว่องวิทย์การ และคณะ ได้อธิบายถึงเรือนที่มีฝาดากของชาติพันธุ์ต่างๆ ส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เป็นพื้นที่ที่มีอากาศหนาว ตั้งอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่พื้นที่ราบลุ่มหุบเขาตั้งแต่ความสูงประมาณ 200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล จนถึงพื้นที่บนยอดเขาสูง ความสูงมากกว่า 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล จึงมีอากาศหนาวเย็นในฤดูหนาว รวมทั้งมีฝนตกชุก ด้วยอยู่ในเขตที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมและเขตป่าฝน การสร้างบ้านเรือนจึงไม่นิยมเจาะช่องหน้าต่างหรือมีแต่น้อยและเจาะช่องขนาดเล็ก หลังคาคลุมต่ำเตี้ยแอ่งคลุมฝาด้านข้างของเรือน (**เหตุผลที่ 10**) จนแทบมองไม่เห็นส่วนของฝาดเรือน

ส่วนเหตุผลที่กวิน ว่องวิทย์การ และคณะ²⁴ ได้อธิบายว่าช่วยลดการแผ่รังสีของฝาดไม้ (**เหตุผลที่ 9**) เพราะน้ำฝนที่สาดกระทบฝาดจะไหลหยดจากฝาดออกไปก่อนที่จะไหลลงไปกองรวมกันที่ตีนฝาด ทำให้ช่วยลดความเปียกชื้นที่เป็นสาเหตุการผุพังบริเวณตีนฝาดได้ เหตุผลดังกล่าวดูเหมือนจะไม่ได้เป็นปัญหาหรือเหตุผลหลักในการทำฝาดาก เพราะฝาดเรือนโดยทั่วไปของเรือนไม้นี้เหล่านี้สามารถจะระบายน้ำฝนให้ไหลลงพื้นได้ อาจมีความเปียกชื้นอยู่บ้างแต่ไม่ได้ส่งผลให้ต้องเปลี่ยนหรือซ่อมแซมกันบ่อยๆ ฝาดเรือนยังคงมีอายุการใช้งานที่ยาวนานเท่าๆ กับส่วนประกอบอื่นๆ ของเรือน หากกล่าวโดยหลักทางวิทยาศาสตร์ การระบายน้ำฝนของฝาดทั่วไปที่วางตั้งตรงในแนวตั้งก็ระบายน้ำฝนได้เร็วเช่นกัน เหตุผลนี้จึงเป็นเพียงเหตุผลรองหรือผลพลอยได้จากการ

ทำฟาดากมากกว่า ส่วนสงวน โชติสุขรัตน์²⁵ ได้ให้ความเห็นว่า ที่ทำเช่นนี้ เข้าใจว่าคงกันขโมยขึ้นบ้าน (เหตุผลที่ 11) และอาจจะเพื่อให้ภายในห้อง กว้างกว่าปกติก็ได้นั้นน่าจะเป็นผลพลอยได้จากการทำฟาดากเช่นกัน เพราะใน สมัยก่อนโจรขโมยไม่มากเท่าปัจจุบัน แม้แต่การกันรั้วบริเวณเรือนแต่ละหลังก็ ไม่ได้กัน เรือนส่วนใหญ่ปลูกสร้างรวมกันเป็นกลุ่มแบบเครือญาติ มีการคอย เฝ้าระวังให้กันและกัน หากต้องการป้องกันโจรขโมยจริงน่าจะมีการสร้างรั้ว และกลุ่มเรือนผาดังตรงอื่นๆที่มีมากกว่าเรือนกาแล้ควรจะสร้างเรือนฟาดาก ทั้งหมด รวมทั้งโจรขโมยประเภทลักเล็กขโมยน้อยหากจับได้ก็ไม่สามารถอยู่ใน หมู่บ้านได้ ด้วยเป็นสังคมเล็กๆ แบบเห็นหน้าค่าตา รู้จักกันหมด เหตุผลนี้จึงมี น้ำหนักที่เป็นไปได้น้อย

สรุปการวิเคราะห์เอกสาร

เหตุผลในการสร้างเรือนฟาดากจึงน่าจะเกิดจากอิทธิพลของภูมิประเทศและ ภูมิอากาศเป็นสำคัญ เหตุผลในการสร้างเรือนฟาดากจึงเพื่อเป็นการป้องกัน ลมหนาว (เหตุผลที่ 10) ด้วยเรือนฟาดากมักมีสถานที่ตั้งที่อยู่บนพื้นที่สูง และมีอากาศค่อนข้างหนาว การทำเรือนผาผายออกไปจรดกับชายคาเพื่อให้ กระแสลมหนาวที่พัดมาปะทะเรือนเปลี่ยนทิศทางไปทางเหนือหลังคาและทาง ใต้เรือน เพราะลมพัดเข้าใต้ชายคาเข้าสู่ภายในเรือนได้น้อยลง มีน้ำหนัก น่าเชื่อถือและเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด

การวิเคราะห์ โครงสร้าง ประโยชน์ใช้สอย และการใช้ที่ว่าง

ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์เรือนฟาดากที่สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอย โครงสร้าง และการรับรู้ในเชิงจิตวิทยา โดยวิเคราะห์ด้วยการมองรูปลักษณะ จากภายนอกเข้าสู่ภายในขององค์ประกอบ ผ่านโครงสร้างและที่ว่างทาง สถาปัตยกรรมของห้องข้าว (ยุ้งข้าว) ชาวล้านนา ย้อนกระบวนการคิดการ ออกแบบเพื่อให้เห็นถึงเหตุผลหลักและที่มาของฟาดาก ว่าต้องการแก้ปัญหา หรือมีประโยชน์ใช้สอยอะไรที่สำคัญที่สุด รวมทั้งเหตุผลรอง และผลพลอยได้ จากการทำฟาดากอย่างไร

ส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์การใช้ที่ว่าง (Space) ภายในตัวเรือน ฟาดากผ่านผาเรือน กรณีศึกษาเรือนไทลื้อและเรือนกาแลที่สามารถเห็นภาพ ของการใช้งาน พื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น และการรับรู้ทางด้านจิตวิทยา เช่น มวลหรือปริมาตรของที่ว่างจากการทำฟาดาก และความรู้สึกโปร่งโล่งสบาย จากปริมาตรของที่ว่างเลื่อนไหลสู่ที่ว่างใต้หลังคาเรือนดังกล่าว

โครงสร้างของห้องข้าว (ยุ้งข้าวทางภาคเหนือ) ที่มีเสาสอบเข้าและมี แวงยื่นออกมารับไม้ค้ำที่วางผายออกรับชายคาที่ยื่นออกมากันแดดกันฝน ทำให้เห็นถึงความเป็นมาของฟาดาก ด้วยเห็นได้ชัดว่าหากด้านข้างของห้อง

บน : แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบโครงสร้างและที่ว่างเรือนฟาดจากหลองข้าว

ที่มา : สมภพ ภิรมย์, บ้านไทย (กรุงเทพฯ : บริษัทแอ็ดวான்ซ์ อินเทอร์เน็ตพรินติ้ง เซอร์วิส จำกัด, 2538), 142.

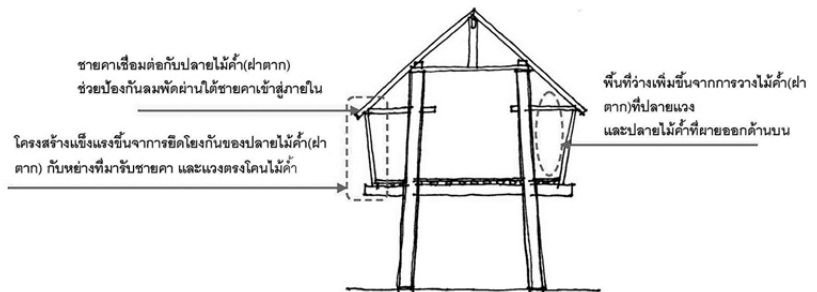
ล่าง : แสดงการวิเคราะห์โครงสร้างและที่ว่างฟาดจากผ่านรูปตัดหลองข้าว

ชายคาเชื่อมต่อกับผนัง ลมพัดเข้าได้ชายคาและผนังได้น้อย ช่วยป้องกันลมหนาวพัดเข้าภายในเรือน



โครงสร้างแข็งแรงขึ้นจากการยึดโยงซึ่งกันและกันหลายจุด

ใต้พื้นที่เพิ่มขึ้นในส่วนที่ยื่นออกของแนวและการผายออกของไม้ค้ำยันที่รับชายคา



ชายคาเชื่อมต่อกับปลายไม้ค้ำ(ฟาดาก) ช่วยป้องกันลมพัดผ่านใต้ชายคาเข้าสู่ภายใน

โครงสร้างแข็งแรงขึ้นจากการยึดโยงกันของปลายไม้ค้ำ(ฟาดาก) กับหยั่งที่มารับชายคา และแนวโครงคานไม้ค้ำ

พื้นที่ว่างเพิ่มขึ้นจากการวางไม้ค้ำ(ฟาดาก)ที่ปลายแนวและปลายไม้ค้ำที่ผายออกด้านบน

ข้าวที่มีไม้ค้ำนี้ถูกตีฟาดไม้เข้าไปก็จะกลายเป็นฟาดผายออก และส่วนบนของฟาดนั้นเชื่อมต่อกับปลายชายคาพอดี ช่วยให้สามารถป้องกันลมหนาวที่จะพัดเข้ามาบริเวณใต้ชายคาและฟาดผนังได้ดีกว่าฟาดที่ตั้งตรง เพราะมีส่วนยื่นของชายคาจากฟาด มีพื้นที่ใต้ชายคาที่ตกลงมาให้พัดเข้าภายในเรือนได้ง่ายกว่า ส่วนของแนว (รอดหรือคานพื้น) ที่ยื่นพ้นแนวเสาออกมาหากนำไม้มาพาดเป็นพื้นก็จะมีพื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้น ว่างข้าวของได้มากขึ้น และหากนำไม้กระดานมาตีปิดส่วนไม้ค้ำยันให้เป็นฟาด และรื้อฟาดหลองข้าวเดิมด้านในออกเสียก็เปรียบเสมือนเรือนพักอาศัยฟาดากที่ได้พื้นที่ใช้สอยมากขึ้นนั่นเอง เมื่อตีฟาดากแล้วฟาดากก็จะทำหน้าที่เป็นค้ำยันรับน้ำหนักที่ถ่ายจากหลังคาแล้วถ่ายน้ำหนักลงที่แนวและเสาอีกต่อหนึ่ง จากชายคา ไม้ค้ำยัน (ผายออก) แนวทั้งหมด เกิดการยึดโยงซึ่งกันและกันทำให้มีความมั่นคงแข็งแรงของโครงสร้างมากขึ้น

สรุปการวิเคราะห์เรือนฟาดจากหลองข้าว ทำให้เห็นถึงที่มาเหตุผล และความสำคัญของการทำฟาดาก โดยมีเหตุผลร่วมกันหลายเหตุผลตามลำดับความสำคัญดังนี้

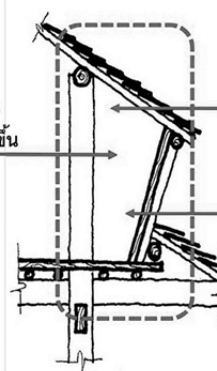
รู้สึกโปร่งโล่งสบายขึ้นกว่าฝ้าตรงหรือฝ้าสอปเข้า
โดยมีการเชื่อมต่อปริมาตรของห้องกับปริมาตรใต้หลังคา

พื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้นโดยทำ
เป็นชั้นหรือห้องวางของ



มีปริมาตรของห้องเพิ่มขึ้น
ช่วยให้ระบายควันไฟได้ดีขึ้น

มีปริมาตรของห้องเพิ่มขึ้น
ช่วยให้ระบายควันไฟได้ดีขึ้น



รู้สึกโปร่งโล่งสบายขึ้นกว่าฝ้าตรงหรือ
ฝ้าสอปเข้าโดยมีการเชื่อมต่อปริมาตร
ของห้องกับปริมาตรใต้หลังคา

พื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้นโดยทำ
เป็นชั้นหรือห้องวางของ

บน : แสดงการวิเคราะห์
ที่ว่างและการรับรู้ภายใน
ของเรือนฝาดาก
ที่มา : สมภพ ภิรมย์, บ้าน
ไทย (กรุงเทพฯ : บริษัท
แอ็ดวான்ซ์ อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล
พริ้นติ้ง เซอร์วิสเซส จำกัด,
2538), 134.

ล่าง : แสดงการวิเคราะห์
ที่ว่างและการรับรู้ภายใน
จากรูปตัดเรือนฝาดาก
ที่มา : จูเหลียงเหวิน, ชน
ชาติใต้ สถาปัตยกรรมและ
ชนบทธรรมนิยมประเพณีใต้
ในสิบสองพันนา (กรุงเทพฯ :
โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, 2547),
102.

1. เพื่อป้องกันลมหนาวพัดเข้าสู่ภายในเรือน
2. ทำให้ได้พื้นที่ใช้สอยเพิ่มมากขึ้น
3. ทำให้โครงสร้างมีการยึดโยงแข็งแรงขึ้น

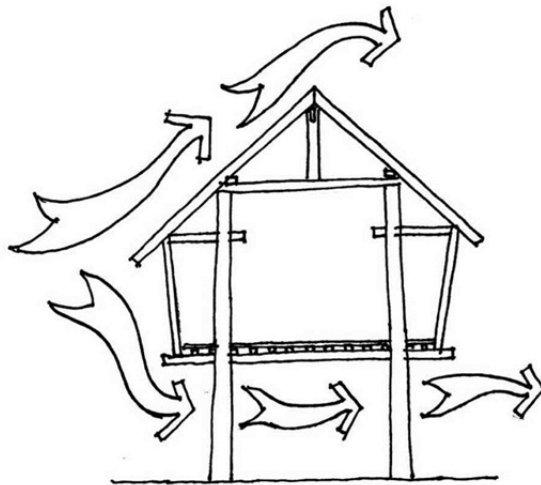
การวิเคราะห์ที่ว่างและการรับรู้ภายในเรือนฝาดาก

หากมองภายในเรือนกาแลและเรือนไทลื้อ ฝาดากทำให้เกิดพื้นที่ใช้สอยเพิ่ม
มากขึ้นจากการผายออกของฝาด้านบน สามารถทำชั้นหรือห้องวางของโดยไม่
รู้สึกเกะกะเหมือนกับชั้นหรือห้องวางของที่ยื่นจากฝาที่ตั้งตรง และส่วนที่ผาย
ออกยังทำให้มีปริมาตรที่ว่างมากขึ้น หากต้องหุงต้มหรือผิงไฟในฤดูหนาวก็ทำ
ให้สามารถระบายอากาศและควันไฟได้ดีและเร็วกว่าเรือนฝาดั้งตรง
นอกจากนี้ฝาดากยังช่วยให้ภายในเรือนรู้สึกโปร่งโล่ง เมื่อผายออกด้านบน
ทำให้รู้สึกว่างภายในเรือนกว้างขึ้น ช่วงบนของฝามีปริมาตรของที่ว่างเพิ่มขึ้น
เมื่อเชื่อมต่อเข้ากับปริมาตรใต้หลังคาทำให้มีความโปร่งโล่งมากยิ่งขึ้น

สรุปการวิเคราะห์ที่ว่างและการรับรู้ภายในของเรือนผาตาก ทำให้เห็นถึงที่มา เหตุผล และความสำคัญของการทำผาตาก โดยมีเหตุผลร่วมกันหลายเหตุผลตามลำดับความสำคัญดังนี้

1. ทำให้มีพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น
2. ทำให้มีการระบายอากาศและควันไฟภายในเรือนได้ดีขึ้น
3. ทำให้เกิดความรู้สึกโปร่งโล่งสบายมากขึ้น

สรุปผลการวิเคราะห์เอกสาร เนื้อหาโครงสร้าง ที่ว่าง และการรับรู้เชิงจิตวิทยา



แสดงการไหลของลมผ่านเรือนผาตาก

แม้ว่าการวิเคราะห์เอกสารและเนื้อหาการสร้างเรือนผาตากจะมีเหตุผลร่วมกันหลายเหตุผลก็ตาม แต่เหตุผลหลักน่าจะเกิดจากประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพมากกว่าทางด้านจิตวิทยา ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของภูมิประเทศและภูมิอากาศเป็นสำคัญ การทำเรือนผาผายออกไปจรดกับชายคาเพื่อป้องกันลมหนาวพัดเข้าสู่ภายในเรือนมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากกว่าความต้องการพื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้นด้วยตัวเรือนที่สร้างสามารถสร้างให้ใหญ่เท่าที่ต้องการได้ พื้นที่ส่วนที่ได้เพิ่มขึ้นจากการสร้างผาตากมีไม่มากนัก รวมทั้งเหตุผลเรื่องการระบายอากาศภายในและความรู้สึกโปร่งโล่งสบายก็น่าจะเป็นเหตุผลรองลงมา ด้วยเรือนผาตากส่วนใหญ่มีปริมาตรได้หลังคาที่ต่อเนื่องจากฝาเรือนมีขนาดใหญ่ ทำให้ระบายอากาศได้ดีและไม่รู้สึกอึดอัด เหตุผลเรื่องความมั่นคงแข็งแรงของโครงสร้างน่าจะเป็นผลพลอยได้ของการทำผาตากมากกว่าเป็นเหตุผลหลัก เพราะโครงสร้างหลักในการรับน้ำหนักเรือนทั้งหมดคือ เสาและคาน ที่มีขนาดใหญ่

และมั่นคงแข็งแรงมาก ฝาดากเป็นเพียงส่วนที่ยื่นออกไปจากแนวเสาตะกั่วกับ
ชายคา แม้ว่าการยึดโยงองค์ประกอบส่วนต่างๆ เข้าด้วยกันดังกล่าวยังจะทำให้มี
ความมั่นคงแข็งแรงขึ้น แต่ฝาดากก็ไม่ได้เป็นโครงสร้างหลักที่รับน้ำหนักจาก
ชายคา เพราะมีเต้า (ยาง) ที่ยึดติดและยื่นออกจากตัวเสารับน้ำหนักชายคาไว้
อยู่แล้ว

การทำฝาดากจึงน่าจะมีเหตุผลสำคัญเพื่อช่วยป้องกันลมหนาวพัด
เข้าสู่ตัวเรือน โดยการทำฝาดายอกด้านบนไปจรดกับชายคา ทำให้ลมที่พัดมา
ปะทะกับตัวเรือนเปลี่ยนทิศทางไหลออกไปเหนือหลังคาและไหลลงสู่ใต้ถุน
โดยไม่ไหลเข้าสู่ภายในตัวเรือนผ่านทางใต้ชายคาเรือน โดยมีเหตุผลร่วมอื่นๆ
ด้วย คือทำให้มีพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น รู้สึกโปร่งโล่งขึ้น การระบายอากาศและ
คว้นจากแม่เต้าไฟออกสู่ภายนอกได้สะดวกขึ้น และทำให้โครงสร้างมีการ
ยึดโยงแข็งแรงขึ้น

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับภูมิศาสตร์เรือนฝาดาก

เรือนฝาดากในประเทศไทย ได้แก่ เรือนกาแล เรือนกะเหรี่ยง เรือนลัวะ
เรือนอาข่า และประเทศใกล้เคียง ได้แก่ เรือนไทลื้อ สิบสองปันนา ประเทศจีน
เรือนอูพูเกา ประเทศฟิลิปปินส์ เรือนโทบาตัก คาโรบาตัก ประเทศ
อินโดนีเซีย เรือนฝาดากส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นป่าฝน ซึ่งมีฝนตกชุก
และอยู่ในเขตมรสุม มักปลูกเรือนอยู่ในที่ราบหุบเขาและบนเขาสูง ซึ่งมีความ
หนาวเย็นมากกว่าพื้นที่ราบลุ่มโดยทั่วไป ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าภูมิศาสตร์ที่ตั้ง
เรือนและสภาพแวดล้อมป่าเขาน่าจะมีอิทธิพลและเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้เกิด
การสร้างเรือนฝาดากเพื่อป้องกันลมหนาวเข้าสู่ภายในเรือน โดยเฉพาะใน
สมัยก่อนนี้ที่โลกยังคงมีป่าไม้หนาแน่น และอุณหภูมิโลกยังไม่ร้อนเหมือนเช่น
ในปัจจุบัน

เสนอแนะ

1. อาจมีการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมด้วย computer simulation โดยแสดงให้เห็นถึงทิศทางและรูปแบบของการไหลผ่านของกระแสลมที่พัดมาปะทะกับตัวเรือน (wind flow patterns) เพื่อให้แสดงให้เห็นว่าแนวทิศทางของกระแสลมที่พัดเปลี่ยนทิศทางของฝาดากช่วยในการป้องกันลมหนาวจากภายนอกเรือนได้มากน้อยเพียงไร รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องของการรับรู้ (perception) เพื่อเป็นข้อมูลในเชิงจิตวิทยาด้วย
2. นำเอาภูมิปัญญาฝาดากไปประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่และวัสดุที่เหมาะสมในปัจจุบัน
3. อาจมีการทำวิจัยเชิงลึกเพื่อนำเอาภูมิปัญญาฝาดากดั้งเดิมมาต่อยอดเพื่อสร้างนวัตกรรม

เชิงอรรถ

¹ โชติ กล้วยมิตร์, *พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548), 338.

² เฉลียว ปิยะชน, *เรือนกาแล* (ม.ป.ท., 2532), 102.

³ ฤทัย ใจจรงค์, *เรือนไทยเดิม* (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2540), 304, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

⁴ สมคิด จิระทัศนกุล, “เรือนไทยภาคเหนือ (เรือนล้านนา),” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย, 22-23 มิถุนายน 2543, 130-131.

⁵ ไกรศรี นิยมานเหมินท์, *เรือนแบบล้านนาไทย* (ม.ป.ท., 2521), 151-196, อ้างถึงใน เฉลียว ปิยะชน, *เรือนกาแล*, 103.

⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 103, 110.

⁹ ชลธิรา สัตยาวัฒนา, *ลัษะเมืองน่าน* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2530), 97.

¹⁰ วิวัฒน์ เตมียพันธ์, “คุณค่าของการศึกษานานาชาติ (ล้านนา),” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องล้านนาชาติศึกษา : ศิลปกรรมเลขที่ 0106, 1-5 กุมภาพันธ์ 2529, 23, อ้างถึงใน สมคิด จิระทัศนกุล, “เรือนไทยภาคเหนือ (เรือนล้านนา),” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย, 22-23 มิถุนายน 2543, 121.

¹¹ ลักษณะ จินดาวงษ์ และคนอื่นๆ, “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทยภาคเหนือ,” ใน *เอกลักษณ์ไทยในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น* (กรุงเทพฯ : บริษัทกราฟิคฟอร์แมท (ไทยแลนด์) จำกัด, 2540), 46.

¹² อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์, *เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 2539), 25.

¹³ กวิน ว่องวิทย์การ และคนอื่นๆ, *การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน* (ม.ป.ท., 2548), 125.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 124-125.

¹⁵ สงวน โชติสุขรัตน์, *ไทยวน-คนเมือง* (กรุงเทพฯ : บางสะแกการพิมพ์, 2512), 211.

¹⁶ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์, *เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน*, 24.

¹⁷ เฉลียว ปิยะชน, *เรือนกาแล*, 110.

¹⁸ อรศิริ ปาณินท์, “ปัญญาสร้างสรรค์จากเรือนพื้นถิ่น,” ปาฐกถาเนื่องในงานศิลป์ พีระศรี ครั้งที่ 5 มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

¹⁹ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, “เรือนไทยภาคเหนือ,” ใน *เรือนไทยเดิม* (กรุงเทพฯ : สยามสมาคม, 2519), 29-53, อ้างถึงใน เฉลียว ปิยะชน, *เรือนกาแล*, 66.

²⁰ ชลธิรา สัตยาวัฒนา, *ลัษะเมืองน่าน*, 95.

²¹ เจีย แยนจอง, “คนไท” ไม่ใช่ “คนไทย” แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา รวมความรู้ “ไทยศึกษา” ของศาสตราจารย์สองแผ่นดิน (กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2548), 260, อ้างถึงใน กวิน ว่องวิทย์การ และคนอื่นๆ, *การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน*, 124.

²² ชลธิรา สัตยาวัฒนา, *ลัษะเมืองน่าน*, 24-25.

²³ กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์ และคนอื่นๆ, *วัฒนธรรมกับที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าอาข่าและลาหู่ ในโครงการพัฒนาโดยดงจังหวัดเชียงราย* (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ม.ป.ป.), 1.

²⁴ กวิน ว่องวิทย์การ และคนอื่นๆ, *การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน*, 125.

²⁵ สงวน โชติสุขรัตน์, *ไทยวน-คนเมือง*, 211.

บรรณานุกรม

กวิน ว่องวิทย์การ และคนอื่นๆ. *การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน*. ม.ป.ท., 2548.

กุณฑลทิพย์ และคนอื่นๆ. *วัฒนธรรมกับที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าอาข่าและลาหู่ ในโครงการพัฒนาโดยดงจังหวัดเชียงราย*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ม.ป.ป.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. *ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

จุฬาลักษณ์. *ชนชาติใต้ สถาปัตยกรรมและ
ขนบธรรมเนียมประเพณีใต้ในสิบสองปันนา*.
กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, 2547.

เฉลียว ปิยะชน. *เรือนกาแล*. ม.ป.ท., 2532.

ชลธิรา สัตยาวัฒนา. *ลัทธิเมืองน่าน*. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2530.

โชติ กัลยาณมิตร. *พจนานุกรม สถาปัตยกรรมและศิลปะ
เกี่ยวเนื่อง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เมือง
โบราณ, 2548.

ลักขณา จินดาวงษ์ และคนอื่นๆ. “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
ไทยภาคเหนือ.” ใน *เอกลักษณ์ไทยใน
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น*, 33-35. กรุงเทพฯ :
บริษัทกราฟิคฟอร์แมท (ไทยแลนด์) จำกัด,
2540.

สงวน โชติสุขรัตน์. *ไทยยวน-คนเมือง*. กรุงเทพฯ :
บางสะแกการพิมพ์, 2512.

สมคิด จิระทัศนกุล. “เรือนไทยภาคเหนือ (เรือน
ล้านนา).” เอกสารประกอบการประชุม
ทางวิชาการเรื่องความหลากหลายของ
เรือนพื้นถิ่นไทย, 22-23 มิถุนายน 2543.

สมภพ ภิรมย์. *บ้านไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัทแอ๊ดไวอันซ์
อินเตอร์เนชั่นแนล พริ้นติ้ง เซอร์วิส จำกัด,
2538.

อรศิริ ปาณินท์. “ปัญญาสร้างสรรค์จากเรือนพื้นถิ่น.”
ปาฐกถาเนื่องในงานศิลป์ พีระศรี ครั้งที่ 5
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์. *เรือนล้านนา
ไทยและประเพณีการปลูกเรือน*. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์,
2539.

ฤทัย ใจจรรีก. *เรือนไทยเดิม*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา
พานิช, 2540.